

Σεξουαλική παρενόχληση ανηλίκων: Ο επαγγελματικός «λόγος» σε κύκλους αναγνώρισης και απόκρυψης. Η Βρετανική εμπειρία

Αγάπη Κανδυλάκη*

Περίληψη

Το άρθρο εστιάζεται στη μελέτη της εξέλιξης της γνώσης για τη σεξουαλική παρενόχληση των ανηλίκων. Προτείνει ένα θεωρητικό πλαίσιο ανάλυσης επηρεασμένο από τη διαλεκτική ανάλυση (*discourse analysis*) του Φουκώ και επικεντρώνεται στο πώς διαμορφώνεται ο επαγγελματικός 'λόγος' των κοινωνικών λειτουργών, ψυχολόγων και επιμελητών ανηλίκων μέσα από κύκλους αναγνώρισης και απόκρυψης. Η ανασκόπηση της εξέλιξης συμπληρώνεται με την κατηγοριοποίηση και ομαδοποίηση των θεωρητικών προσεγγίσεων του 'λόγου' της σεξουαλικότητας και εξετάζεται η συσχέτιση αυτών με την εξέλιξη της γνώσης για τη σεξουαλική παρενόχληση.

Εισαγωγή

Αναμφισβήτητα η σεξουαλική παρενόχληση των ανηλίκων είναι ένα σοβαρό πρόβλημα, αρκετά εκτεταμένο και με σημαντικές προεκτάσεις, το οποίο όμως σε μεγάλο ποσοστό παραμένει 'σιωπηλά κρυφό'. Η 'αποκάλυψή' του στον 20ό αιώνα εμφανίζεται μέ-

* Διδάκτορας Κοινωνιολογίας.

σα από κυκλικές σχέσεις αναγνώρισης και απόκρυψης (Olafson, κ.α., 1993). Οι ίδιες δυνάμεις, που δεν επέτρεψαν στο παρελθόν την αναγνώρισή του, φαίνεται, σύμφωνα με τον Corwin (1988), να σκιάζουν και σήμερα κάθε προσπάθεια ανάλυσης. Κάθε φορά που ένα τέτοιο γεγονός έρχεται στη δημοσιότητα, την ίδια στιγμή η αρνητική αντίδραση που προκαλεί οδηγεί στη γρήγορη συγκάλυψή του. Αυτή η μακρά αρνηση των δυτικών κοινωνιών να αντικρύσουν την πραγματικότητα της σεξουαλικής παρενόχλησης των ανηλίκων, μπορεί να παρομοιαστεί με την άρνηση που χαρακτηρίζει συχνά όσους βιώνουν τέτοιες καταστάσεις, οι οποίοι, για να προστατεύσουν τους εαυτούς τους από τον πόνο και τον τρόμο, σφραγίζουν τις μνήμες τους από τα τραύματα της παιδικής τους ηλικίας (βλ. Goodwin, 1985, και Olafson κ.α., 1993).

Στόχος αυτού του άρθρου είναι αρχικά να κάνει μια σύντομη αναφορά στην εξέλιξη της γνώσης γύρω από τη σεξουαλική παρενόχληση. Το θεωρητικό πλαίσιο που αναπτύσσεται στις επόμενες σελίδες έχει σημαντικά επηρεαστεί από τη διαλεκτική ανάλυση (discourse analysis) του Φουκώ. Η επαγγελματική γνώση και εμπειρία των περιπτώσεων σεξουαλικής παρενόχλησης (sexual abuse) εξετάζεται ως 'λόγος' (discourse), δηλαδή ως δομές γνώσης στην κοινωνική εργασία, την ψυχολογία, καί άλλες παρεμφερείς εφαρμοσμένες κοινωνικές επιστήμες και πρακτικές που συμβάλλουν στην κατανόηση αφενός και στην εξήγηση αφετέρου, των αποφάσεων που λαμβάνονται. Εστιάζοντας στον 'επαγγελματικό λόγο' (professional discourse) και στο πώς αυτός ορίζει και επαναδιαμορφώνει το 'λογο' (discourse/discours) για τη σεξουαλική παρενόχληση, εξετάζει το πώς οι αλλαγές στο 'λόγο' για τη σεξουαλικότητα επηρέασαν την αναγνώριση ή την απόκρυψη της σεξουαλικής παρενόχλησης. Η γνώση για τη σεξουαλική παρενόχληση συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη της θεωρίας, της πρακτικής και κατά συνέπεια και της 'εξουσίας' των επαγγελματιών. Το κύριο επιχείρημα, που αναπτύσσεται εδώ, είναι πώς ο επαγγελματικός 'λόγος', που αποτελεί το κλειδί για την αναγνώριση της σεξουαλικής παρενόχλησης, εμφανίζεται σε κύκλους αποκάλυψης και απόκρυψης. Είναι χαρακτηριστικό ότι με την αύξηση της γνώσης των επαγγελματιών και την επαναποκάλυψη του 'λόγου', οι καταγγελίες που αφορούν εγκλήματα σεξουαλικής παρενόχλησης αυξάνονται. Η αλλαγή του 'σκηνικού' στην 'αλήθεια', σύμφωνα με τη φουκωική ανάλυση, οδηγεί στην αξιολόγηση της σημασίας πράξεων, που άλλοτε δεν αναγνωρίζονταν ως ασελγείς.

Επιχειρείται επίσης να εξετασθεί το πώς επηρεάζεται ο επαγγελματικός 'λόγος' για τη σεξουαλική παρενόχληση, από τις θεω-

ρητικές προσεγγίσεις της σεξουαλικότητας. Είναι έξω από τις φιλοδοξίες του παρόντος κειμένου να προχωρήσει σε διεξοδική ανάλυση αναφορικά με το θέμα αυτό, διότι είναι εξαιρετικά ευρύ και θα μπορούσε να αποτελέσει αυτοτελή μελέτη. Η συζήτηση στις επόμενες σελίδες αποτελεί μια σύντομη παρουσίαση των ομαδοποιήσεων και κατηγοριοποιήσεων των 'λόγων' για τη σεξουαλικότητα και μια θεωρητική παρέμβαση για το πώς οι τέσσερις θεωρητικές ομαδοποιήσεις που προκύπτουν από την ανάλυση, επηρεάζουν τον επαγγελματικό 'λόγο' για τη σεξουαλική παρενόχληση. Τέλος, επιχειρείται μια σύντομη αναφορά στο πώς η μυθολογία γύρω από τον κοινωνικά κατασκευασμένο 'ανδρισμό' (masculinity), παρακωλύει την καταγγελία σεξουαλικών παρενοχλήσεων.

1. Η γνώση για τη σεξουαλική παρενόχληση από τον προηγούμενο αιώνα ως σήμερα. Κύκλοι ανακάλυψης και απόκρυψης.

Το φαινόμενο της σεξουαλικής παρενόχλησης υπήρχε πάντοτε. Οι δείκτες συχνότητας της εμφάνισής του όμως, είναι αδύνατον να εκτιμηθούν, καθώς οι μαρτυρίες που σώζονται από το παρελθόν είναι λιγοστές και οι περισσότερες ανέκδοτες. Ένα παράδειγμα τέτοιων μαρτυριών από άτομα που έχουν υποστεί σεξουαλική παρενόχληση στη Βρετανία είναι αυτό της V. Woolf (De Salvo, 1989), και μιας μητέρας από τη Νέα Αγγλία. Η μαρτυρία ενός ανώνυμου Βικτωριανού συγγραφέα που σώζεται με τον τίτλο 'My Secret Life' (Rush, 1980), περιγράφει την πλευρά ενός δράστη. Λαϊκοί μύθοι και αναφορές σε δικαστήρια προσφέρουν επίσης ορισμένες συμπληρωματικές πληροφορίες. Για παράδειγμα, όπως αναφέρει ο Simpson (1988), στο Λονδίνο τον 18ο αιώνα πιστευόταν ότι "η σεξουαλική συνεύρεση με ένα παιδί θεραπεύει τον ενήλικα από αφροδίσια νοσήματα". Το 25% των υποθέσεων βιασμών στο Old Bailey¹ μεταξύ του 1730 και 1789 στη Βρετανία αφορούσε παιδιά ηλικίας μικρότερης των 10 ετών.

Τα περισσότερα παλαιότερα κείμενα που ασχολούνται με τη σεξουαλική παρενόχληση διαπνέονται από τη βικτωριανή πεποίθηση ότι η ευυπόληπτη αστική τάξη δεν έχει ουδεμία σχέση με το φαινόμενο. Ο Wohl (1978) συνδέει τη σεξουαλική παρενόχληση

με τη φτώχεια και το 'συνωτισμό' που παρατηρείται κυρίως στις άπορες οικογενειακές εστίες. Η ίδια αντίληψη φαίνεται να διαπνέει το πρώτο ίδρυμα στον κόσμο που ασχολήθηκε με την πρόληψη βίας προς τα παιδιά, το SPCC², που ιδρύθηκε στην Νέα Υόρκη και εστίασε την προσοχή του στην παραμέληση, κακοποίηση και σεξουαλική παρενόχληση παιδιών από φτωχές κυρίως εργατικές οικογένειες μεταναστών. Αυτή η σύνδεση με τη φτώχεια εμφανίζεται ακόμη και σήμερα. Συχνά η 'αξιοπρεπέστατη' μεσαία τάξη εξαιρείται από τα ποσοστά συχνότητας εμφάνισης σεξουαλικής παρενόχλησης (Finkelhor, 1993, Lafontaine, 1990). Άλλωστε το να θεωρείται η φτώχεια υπεύθυνη για τη βίαιη συμπεριφορά εντάσσεται πλαίσιο που βοηθά στην εξήγηση της σεξουαλικής παρενόχλησης ως φαινομένου που 'δε μας αφορά', φαινομένου που συμβαίνει 'μακριά από εμάς'.

Ο ιατρικός λόγος (discours/discourse) του 19ου αι. συμπεριλάμβανε ορισμένες αναφορές σε σεξουαλικές παρενοχλήσεις, καθώς επίσης και τις ψυχολογικές τους συνέπειες.³ Παρότι άλλα τραύματα, (π.χ. να επιβιώσει κανείς από ατύχημα), συχνά αναφέρονται ως σοβαρή 'ψυχογενετική αιτιολογία' ψυχικής ασθένειας, η σεξουαλική παρενόχληση δεν αναφέρεται ως αιτία προκλήσης παρόμοιων διαταραχών στον Προ-Φροϋδικό ιατρικό 'λόγο' του προηγούμενου αιώνα. Η 'τρέλα' και η 'σεξουαλικότητα' συνδέονται, κατά κάποιο τρόπο, στο πλαίσιο του ιατρικού 'λόγου' της εποχής. Φαίνεται όμως ότι η εστίαση γίνεται στη 'μη ευπρεπή σεξουαλική συμπεριφορά' ορισμένων γυναικών, παρά στη 'σεξουαλική παρενόχληση' από πλευράς των ανδρών. Επιπλέον, ο ιατρικός 'λόγος' ήδη από το 1750 μέχρι και τον 20ό αι. ενδιαφέρεται για τις αρνητικές συνέπειες του αυνανισμού των παιδιών και εφήβων και ασχολείται με τον έλεγχο του (Showalter, 1987).

Ο Freud είναι ένας από τους ελάχιστους ψυχιάτρους της εποχής του, που υποστηρίζει ότι η σεξουαλική παρενόχληση στην παιδική και την εφηβική ηλικία έχει σοβαρές συνέπειες. Σε ομιλία που δίνει το 1896 στη Βιεννέζικη Εταιρεία Ψυχιατρικής και Νευρολογίας εμφανίζεται απόλυτα σίγουρος για την πραγματικότητα της σεξουαλικής παρενόχλησης στο ιστορικό των ασθενών του και ένθερμα υποστηρίζει ότι "...κατα βάθος κάθε περίπτωση υστερίας έχει σαν βασική αιτιολογία μία ή περισσότερες περιπτώσεις πρώιμης σεξουαλικής εμπειρίας σε παιδική ηλικία..." (βλ. Masson, 1992). Ένα χρόνο όμως αργότερα (1897), αρνείται την θεωρία

αυτή αντικαθιστώντας την με αυτή του 'Οιδιπόδειου συμπλέγματος' που αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο της ψυχανάλυσης (βλ. Masson, 1992).

Η 'πραγματικότητα' (reality) και η 'φαντασίωση' (fantasy) είναι κεντρικά ζητήματα στην ψυχανάλυση, τα οποία βρίσκονται σε διαρκή αντιπαράθεση. Όταν ο Freud εγκατέλειψε τη θεωρία της 'πρόκλησης' (seduction theory), η ψυχανάλυση ως θεωρία και κλινική πράξη αρνήθηκε την πραγματικότητα της σεξουαλικής παρενόχλησης και κατά συνέπεια καταδίκασε χιλιάδες ανθρώπους, που είχαν κακοποιηθεί, σε σύγχυση και ένοχη σιωπή, ενώ απάλλαξε τους δράστες από την ευθύνη τους. Ο Masson σχολιάζει:

"...στην πραγματικότητα, η ψυχανάλυση έδειξε πάντα μεγαλύτερο ενδιαφέρον στη φαντασική ζωή από ότι στα πραγματικά γεγονότα. Ο Φρόυντ έστρεψε το ενδιαφέρον της ψυχανάλυσης στις παθογενετικές επιδράσεις της φαντασίωσης, δίνοντας λιγότερη σημασία στις παθογενετικές επιδράσεις της θύμησης αποθημένων, αληθινών συμβάντων."

(Masson, 1992, σ. 133)

Μια προφανής κριτική στο σχολιασμό αυτό του Masson θεωρεί ότι δεν αφήνει περιθώριο για την εξέταση της πιθανότητας εσφαλμένης κρίσης. Κατά τον Scott (1988), ο Masson, αντί να εστιάζει στη διερεύνηση του πώς διαφοροποιούνται τα κεντρικά σημεία της ψυχαναλυτικής θεωρίας, αν η φύση των πραγματικών γεγονότων (real events) και των συνεπειών τους επαναπροσδιοριστούν, επικεντρώνεται στην προσπάθεια να αναδείξει τον Φρόυντ ανειλικρινή.

Θα ήταν ενδιαφέρον να εξετάσουμε αυτό το ζήτημα μέσα από μια Φουκωική προσέγγιση. Για να μπορέσουμε να σχολιάσουμε τη Φροϋδική στροφή από την αρχική του θέση, θα πρέπει να εξετάσουμε και την ιστορική στιγμή, στην οποία αρχικά προτάθηκε η 'θεωρία της πρόκλησης'. Είναι εύκολο να κατανοηθεί ότι ο Φρόυντ υποστήριζε την 'αλήθεια', αλλά δεν ήταν 'μέσα στην αλήθεια' (dans le vraie/ within the truth). Διαφοροποιείτο δηλαδή από την 'επιστημονική αλήθεια' της εποχής του. Ενδεχομένως αν είχε επιμείνει στην αρχική του θεωρία να είχε αποκλείσει τον εαυτό του από την επιστημονική κοινότητα, καθώς αυτά που υποστήριζε ήταν αντίθετα με τον επικρατούντα ιατρικό 'λόγο', αντίθετα με την κατεστημένη Βιεννέζικη ανώτερη και μεσαία τάξη. Πιθανότατα ο Φρόυντ δεν ήταν έτοιμος για να ξεκινήσει μια μάχη ενάντια στο

κοινωνικό status quo της εποχής του. Έτσι, προτίμησε να παραμείνει 'εντός του αληθινού λόγου' (within the true discourse) της εποχής, δημιουργώντας ένα νέο 'λόγο' –την ψυχανάλυση– συμβατό με την επικρατούσα ιατρική διαλεκτική, ο οποίος δεν επηρέασε μόνο την ιατρική και την ψυχιατρική, αλλά και όλες τις κοινωνικές επιστήμες ως τις μέρες μας. Θα μπορούσε λοιπόν κανείς να υποστηρίξει, από μια Φουκωική σκοπιά, ότι ο Φρόυντ δεν έσφαλλε, εκούσια ή ασυνείδητα (για να χρησιμοποιήσουμε την ψυχαναλυτική ορολογία), όταν έκανε στροφή στην ανάλυση των κλινικών του περιπτώσεων. Αντίθετα για να κατανοήσουμε αυτή τη στροφή θα πρέπει να λάβουμε υπόψιν το ρόλο "των επιστημών στη διαχείριση της αλήθειας" (Barrett, 1991).

2. Από τη σωματική κακοποίηση στη σεξουαλική παρενόχληση: Η τυπική οδός της επαγγελματικής αναγνώρισης.

Οι Φροϋδικές απόψεις για τη 'φαντασίωση' κυριαρχούσαν στο 'λόγο' της κοινωνικής εργασίας διεθνώς, ήδη από την αρχή του 20ού αι. Κατά συνέπεια, η σεξουαλική παρενόχληση αντιμετωπίστηκε σαν ένα περιθωριακό ζήτημα, που επανέρχεται στο προσκήνιο στις αρχές του 1980. Αυτή η επάνοδος στον επαγγελματικό 'λόγο' ακολούθησε μια τυπική οδό. Αρχικά, αναγνωρίστηκε ότι οι ενήλικες γυναίκες - 'μητέρες' παρενοχλούνται σεξουαλικά. Αργότερα, ο επαγγελματικός 'λόγος' προχώρησε στην αποκάλυψη ότι συμβαίνει και σε ανήλικα κορίτσια - 'θυγατέρες', που βρίσκονται στην εφηβεία. Όταν, τέλος, έγινε γνωστό ότι συμβαίνει και σε μικρά παιδιά, τότε πλέον το ενδιαφέρον στράφηκε και προς τα ανήλικα αγόρια, που άρχισαν να αντιμετωπίζονται και ως πιθανά 'θύματα/δέκτες' σεξουαλικής παρενόχλησης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο λόγος για τη σεξουαλική παρενόχληση ανηλίκων άρχισε να παίρνει διαστάσεις στις ΗΠΑ και στη Βρετανία γύρω στα τέλη του 1980. Οι κοινωνικοί λειτουργοί που απασχολούνται σε διάφορες υπηρεσίες στη Βρετανία, όπως υποστηρίζει η Lancaster (1996), άρχισαν να συνειδητοποιούν ότι "οποιαδήποτε μέτρα πρόληψης και αν λαμβάνονται, ο χρόνος εργασίας τους και οι ανάγκες χρηματοδότησης προγραμμάτων που αφορούν εργασία με άτομα που έχουν παρενοχληθεί σεξουαλικά

διαρκώς αυξάνονται". Αντίθετα με ότι συνέβαινε το 1970, στη δεκαετία του 1980 το ενδιαφέρον γύρω από τη σεξουαλική παρενόχληση των παιδιών αποτέλεσε μείζον ζήτημα στη Βρετανία (Cooper and Ball, 1987). Στην αμερικανική βιβλιογραφία, η σεξουαλική παρενόχληση των παιδιών άρχισε να συζητιέται προς τα τέλη της δεκαετίας του 1970 (βλ. Groth κ.α., 1978). Κατά τον Bentovim (1991), η αναγνώριση του φαινομένου από τις δυτικές κοινωνίες πέρασε από συγκεκριμένα στάδια. Αρχικά, η άρνηση της αποδοχής του ότι τα παιδιά κακοποιούνται σωματικά άρχισε να υποχωρεί με τον εντοπισμό και την ανάλυση του 'κακοποιημένου παιδιού' (battered child). Οι λιγοστές όμως περιπτώσεις που αναγνωρίζονται, 'χρεώνονται' σε δράστες 'ψυχωσικούς', 'μεθυσμένους', 'ναρκομανείς' και 'παράξενους αγνώστους'. Ο επαγγελματικός 'λόγος' στρέφεται προς την εξέταση τρόπων παρέμβασης για τη βοήθεια και τη θεραπεία. Η έγκαιρη αναγνώριση και παρέμβαση θεωρείται σημαντική ακόμα και σε λιγότερο σοβαρές περιπτώσεις. Παράλληλα, σε ένα τρίτο στάδιο, η επαγγελματική προσοχή εστιάζεται και στην παραμέληση των παιδιών. Ενώ σε ένα τέταρτο στάδιο, άρχισε να αναγνωρίζεται η σημασία της συναισθηματικής κακοποίησης (emotional abuse) και σε ένα πέμπτο στάδιο, αναγνωρίζεται η σεξουαλική παρενόχληση, αρχικά στα κορίτσια και αργότερα (αρχές της δεκαετίας του '90 στη Βρετανία) στα αγόρια. Πρόσφατα, το ενδιαφέρον των επαγγελματιών που ασχολούνται με το ζήτημα, άρχίζει να κινείται και προς τις 'γυναίκες δράστες' σεξουαλικής παρενόχλησης, ενώ πολύ πιο πρόσφατα και προς τους ανηλίκους δράστες, εφήβους και παιδιά. Όπως έδειξε έρευνα του NCH (National Children's Home)⁴ που δημοσιεύτηκε το 1992 στη Βρετανία, υπολογίζεται ότι το ένα τρίτο όλων των δραστών σεξουαλικής παρενόχλησης στη χώρα είναι ηλικίας μικρότερης των 18 ετών.

3. Ο επαγγελματικός 'λόγος': Το κλειδί προς την αναγνώριση της σεξουαλικής παρενόχλησης.

Το κύριο επιχείρημα, που αναπτύσσεται σε αυτό το άρθρο, είναι ότι η γνώση των κοινωνικών λειτουργών και συναφών επαγγελματιών γύρω από τη σεξουαλική παρενόχληση χαρακτηρίζεται από περιόδους απόκρυψης και επανεμφάνισης. Ουσιαστική σημα-

σία για την αναγνώριση και τη θεραπευτική αντιμετώπιση ανηλίκων που έχουν βιώσει τη σεξουαλική παρενόχληση αλλά και δραστηλών έχει η γνώση των κοινωνικών λειτουργιών και συναφών επαγγελματιών, και η αποδοχή από την πλευρά τους ότι η σεξουαλική παρενόχληση πράγματι συμβαίνει. Η θέση που αναπτύσσεται είναι ότι, η 'επαγγελματική' γνώση μπορεί να γίνει καλύτερα κατανοητή αν εξετασθεί μέσα σε ένα διαλεκτικό πλαίσιο. Ακολουθώντας τις βάσεις της φουκωικής διαλεκτικής, ο επαγγελματικός 'λογος' εμφανίζεται ως έννοια-κλειδί, που προσδιορίζει τους κύκλους αναγνώρισης και απόκρυψης της σεξουαλικής παρενόχλησης. Η έννοια του 'λόγου' χρησιμοποιείται πλέον ευρέως από κοινωνικούς επιστήμονες και θεωρητικούς, όμως η σύνδεσή της με το 'περιεχόμενο' και όχι απλά και μόνο με το 'κείμενο', οφείλεται στον Φουκώ.

Σύμφωνα με την Barrett (1991), ο Φουκώ ενδιαφέρεται να εξετάσει το πώς μία συγκεκριμένη λεκτική έκφραση εμφανίζεται, αντί κάποιας άλλης. Για τον Φουκώ (1970), "σε κάθε κοινωνία, η παραγωγή του 'λόγου' ελέγχεται, επιλέγεται, οργανώνεται και αναδιανέμεται ακολουθώντας μια σειρά από διαδικασίες, των οποίων ο ρόλος εστιάζεται στο να αντιστρέψει τις εξουσίες και τους κινδύνους του, να αντιμετωπίσει τυχαία γεγονότα, να αποφύγει τη δυσβάστακτη και φοβερή υλικότητά του." Με άλλα λόγια, "υπάρχει ένα πλαίσιο στην κοινωνική ζωή, το οποίο μας είναι τόσο γνώριμο, ώστε μόλις μπορούμε να το συνειδητοποιήσουμε. Είναι τόσο επίμονο, ώστε δεν μπορούμε να επιλέξουμε, να αγνοήσουμε ή να αρνηθούμε τους κανόνες του. Αυτό είναι κάτι που καθιστά δυνατό ή αδύνατο το να μιλάμε για συγκεκριμένα ζητήματα ή αντικείμενα. Αυτό το πλαίσιο είναι ο 'λογος'" (Rojek, κ.α., 1988). Όταν η κοινωνία στην οποία αναφερόμαστε είναι μια επαγγελματική κοινότητα, τότε ο [επαγγελματικός] 'λόγος' αφορά το περιεχόμενο, το δίκτυο των κανόνων που υπαγορεύονται από τη συγκεκριμένη επιστήμη, και που επιτρέπουν σε κάποιο να μιλήσει για συγκεκριμένα ζητήματα μέσα στα πλαίσια του επιστημονικού αυτού 'λόγου'. Για τον Φουκώ: "οι επιστημονικοί κλάδοι αποτελούν ένα σύστημα ελέγχου για την παραγωγή του 'λόγου', που καθορίζει τα όρια του ενδιαμέσου της δράσης μιας ταυτότητας, που παίρνει τη μορφή μιας μόνιμης επανενεργοποίησης των κανόνων αυτών". Στην προσπάθειά του να εφαρμόσει αυτή την Φουκωική άποψη για το 'λόγο' στον κλάδο της κοινωνικής εργασίας, ο Philp αναφέρει:

“ο λόγος είναι ένα καθεστώς αλήθειας που λειτουργεί διαμέσου κανόνων ή οργανωμένων αρχών, που υπάρχουν πέρα και πάνω από τη λεκτική εκφραση [...] Αυτοί οι κανόνες συνδέουν τα διαφορετικά αντικείμενα (από την τρίτη ηλικία ως την παραβατική συμπεριφορά) και αποτελούν τη βάση για τις διαφορετικές μορφές και μεθόδους παρέμβασης, και προσφέρουν τις θεωρητικές και πρακτικές δυνατότητες επιλογής (από το ριζοσπαστισμό ως το συντηρητισμό, και από την απώθηση ως τη συνειδητοποίηση των συναισθημάτων”.

(Philp, 1979, σ. 87-88)

Είναι ενδιαφέρον να εξετάσει κανείς το πώς ο ‘επαγγελματικός λόγος’ κατασκευάζει, αλλάζει και διαφοροποιεί το ‘λόγο’ για τη σεξουαλική παρενόχληση. Η ιατρική, για παράδειγμα και η εξουσία που κατέχει να ορίζει τι είναι ‘υγεία’ και ‘ασθένεια’, επεκτείνει την ηγεμονία της σε πλευρές της ζωής και της ανθρώπινης συμπεριφοράς, που δεν αποτελούσαν παραδοσιακά τομείς της αρμοδιότητάς της. Μέσα σε ένα πλαίσιο κοινωνικού κονστρουκτιβισμού, η ιατρική μεταφράζεται σαν την πρακτική που παρατηρεί, κωδικοποιεί και κατανοεί την ασθένεια. Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο ανάλυσης, οι ‘ονομασίες’ της ασθένειας είναι κοινωνικές ‘κατασκευές’, που ορίζουν, και δίνουν μήνυμα σε ορισμένα συμβάντα. Παρόμοια, οι θεωρίες της κοινωνικής εργασίας είναι προϊόντα του πλαισίου μέσα στο οποίο γεννιούνται, και το οποίο επηρεάζουν στη συνέχεια.

Η αποκάλυψη της αλήθειας εμπλουτίζει και διευρύνει τη γνώση σε ένα θέμα που ακόμη βρίσκεται σε εμβρυακό στάδιο. Η αποκάλυψη όμως της αλήθειας μπορεί μονάχα να γίνει μέσα στον επαγγελματικό ‘λόγο’. Είναι όμως ενδιαφέρον να εξετάσουμε το επιχείρημα της Cain (1993), που αφορά το φεμινισμό ως εξωδιαλεκτική (extra-discursive), αναφορικά με την αποκάλυψη της αλήθειας για τη σεξουαλική παρενόχληση. Η Cain συγκρίνει τη θεωρία της γνώσης του Φουκώ με τις αντίστοιχες φεμινιστικές, παρότι η Φουκωική θέση, όπως αναφέρει η Cain, υποστηρίζει ότι “ο ‘λόγος’ δεν μπορεί να δημιουργηθεί, ούτε να μεταφερθεί από κάποιο υποκείμενο εκτός λόγου. Οι πιθανοί εκφραστές του λόγου που έχουν την εξουσιοδότηση να τον ‘μεταφέρουν’ δημιουργούνται μέσα στο λόγο “ενώ η φεμινιστική θέση είναι ότι η γνώση δεν διαμορφώνεται μέσα στο ‘λόγο’, αλλά είναι εξωδιαλεκτική. Διαμορφώνεται από την άμεση αποκάλυψη των γυναικείων εμπειριών, που προϋπήρχαν της αναγνώρισής τους. Αναφέρεται στη ‘συγκαλυμμένη γνώση’ και υποστηρίζει ότι ο φεμινισμός έδωσε

φωνή στις γυναίκες. Επικεντρώνεται στην πιθανότητα του να έχει κανείς την εμπειρία χωρίς να έχει τη γνώση, πολύ περισσότερο μια αναπτυσσόμενη διαλεκτική γύρω από την εμπειρία. Αυτή η θέση της Cain συγκλίνει με την επιχειρηματολογία στην παρούσα συζήτηση αναφορικά με την αναγνώριση του προϋπάρχοντος φαινομένου της σεξουαλικής παρενόχλησης μετά τη διαμόρφωση του συναφούς επαγγελματικού 'λόγου'. Παρότι το φαινόμενο υπήρχε πάντα, η αναγνώρισή του, η γνώση γύρω από αυτό, και η επαγγελματική διαλεκτική/επαγγελματικός 'λόγος' εμφανίζονται σε κύκλους αποκάλυψης και απόκρυψης. Όμως η αναγνώριση της σεξουαλικής παρενόχλησης των ανηλίκων δεν έγινε εξωδιαλεκτικά. Οι λέξεις παρενόχληση και κακοποίηση εισήχθησαν στο λεξιλόγιο των επαγγελματιών μετά τη διαμόρφωση του συναφούς επαγγελματικού λόγου. (βλ. Κανδυλάκη, 1996)⁵. Η γνώση όμως των επαγγελματιών δεν προέρχεται αποκλειστικά από τον επαγγελματικό 'λόγο'. Προέρχεται κατεξοχήν και από την προ-διαλεκτική (pre-discursive) και εξω-διαλεκτική (extra-discursive) των επιζώντων, που είχαν την εμπειρία, χωρίς να έχουν τη γνώση ή τις λέξεις για να προωθήσουν το 'λόγο'. Η θεωρητικοποίηση των εμπειριών των γυναικών από τις διανοούμενες γυναίκες έφερε στην επιφάνεια την κρυφή γνώση, αρχικά των γυναικών και αργότερα των ανηλίκων. Ο φεμινισμός που αποτέλεσε τη διαλεκτική που έφερε στο φως τη σεξουαλική παρενόχληση στις γυναίκες και στα ανήλικα κορίτσια, δυστυχώς λειτούργησε αρνητικά αναφορικά με την αποκάλυψη του ότι συμβαίνει και στα αγόρια (Gonsiorek, 1994)

Ο επαγγελματίας που συναναστρέφεται με ανηλικούς που έχουν υποστεί σεξουαλική παρενόχληση, θα πρέπει να είναι σε θέση να χρησιμοποιεί δεξιότητες, τις μεθόδους εκείνες, που όχι μόνο θα εμπνεύσουν εμπιστοσύνη, αλλά και θα βοηθήσουν, με κάθε δυνατό τρόπο το άτομο που έχει παρενοχληθεί, να εκφραστεί. Αναμφισβήτητα, οι επιπτώσεις της σεξουαλικής παρενόχλησης είναι βλαβερές και μακράς διάρκειας. Όμως και η παρέμβαση μπορεί να είναι επίσης, βλαβερή διαδικασία για τον ανήλικο. Όταν για παράδειγμα, οι ανήλικοι τίθενται υπό την 'προστασία' (in care), πηγαίνουν σε ξενώνες, ή σε ανάδοχες οικογένειες και συχνά συνεχίζουν να είναι περισσότερο 'τρωτοί' σε σεξουαλικές παρενοχλήσεις. Έρευνα στη Νέα Ζηλανδία έδειξε ότι τα παιδιά είναι δέκα φορές πιο πιθανόν να παρενοχληθούν σεξουαλικά, όταν βρίσκονται 'υπό προστασία', από ότι όταν βρίσκονται στις φυσικές τους οικογένειες (Smith, 1991). Επίσης, το μέλλον των παιδιών αυτών είναι συχνά πιο προβληματικό και άστατο. Συχνά, καταλή-

γουν σε φυλακές, καταλήγουν άστεγοι (Ogden, 1992) ή ακόμα καταφεύγουν στην πορνεία (Grooscock, 1992).

4. Αλλαγή σκηνικού στην 'αλήθεια' για τη σεξουαλική παρενόχληση.

Στην προσπάθειά του κανείς να εξετάσει, πώς διαμορφώνεται ο επαγγελματικός 'λόγος' για τη σεξουαλική παρενόχληση, βρίσκεται αντιμέτωπος με επιχειρήματα που υποστηρίζουν ότι πρόκειται για μια εμπειρία ανώδυνη. Τέτοια επιχειρήματα συχνά τοποθετούνται στα πλαίσια του σεξουαλικού φιλελευθερισμού (sexual libertarianism), που φαίνεται να προσδίδει ένα θεωρητικό επιστέγασμα σε δικαιολογίες για την παρενοχλητική συμπεριφορά, και στη γενική αποδοχή ότι πρόκειται για κάτι 'φυσικό', 'φυσιολογικό', 'αποδεκτό' και 'δικαιολογημένο'. Οι φεμινίστριες αντίθετα, ήδη από τις αρχές του 19ου αι, δίνουν έμφαση στις συνέπειες και τις επιπτώσεις της σεξουαλικής παρενόχλησης στα ανήλικα κορίτσια και θεωρούν ότι η σεξουαλική παρενόχληση είναι ένα φαινόμενο, που πηγάζει από, και οφείλεται στην ανδρική εξουσία. Ήδη όμως οι πρώτες προσπάθειες, που γίνονται από το Πρώτο Φεμινιστικό Κύμα (First Feminist Wave), στις αρχές του αιώνα, να φέρουν το θέμα της σεξουαλικής παρενόχλησης στην επιφάνεια, φαίνεται να καταπνίγονται από τον ιατρικό 'λόγο'. Αυτή η αλλαγή του 'σκηνικού' στον επαγγελματικό 'λόγο' γίνεται εμφανής με το 'διαστρεβλωτικό' ρόλο της Φροϋδικής 'στροφής' από τη θεωρία της αποπλάνησης 'seduction theory' στην ψυχανάλυση. Αυτή η Φροϋδική 'στροφή', αν εξετασθεί μέσα σε ένα Φουκωικό πρίσμα, είναι ένα εξαιρετικό παράδειγμα του να υποστηρίζει κανείς την αλήθεια, χωρίς όμως να βρίσκεται 'εντός του αληθινού λόγου', και τ' ανάπαλιν. Σύμφωνα με αυτό το πλαίσιο ανάλυσης ο Freud δεν μετατοπίστηκε από την αρχική του θέση εσκεμμένα. Αντίθετα, με την εισαγωγή της ψυχανάλυσης στον ιατρικό 'λόγο', ο Φρόυντ βρέθηκε εντός του αληθινού λόγου' της εποχής. Μία από τις πιο δυναμικές θεωρητικές δομές στην ψυχική υγεία, που επηρέασαν σημαντικά τις κοινωνικές επιστήμες, η ψυχανάλυση, βασίζεται στην υπόθεση ότι η αιμομιξία θα πρέπει να είναι φαντασίωση και όχι πραγματική εμπειρία. Αυτή η υπόθεση συνέβαλε σημαντικά στην άρνηση της αποδοχής και της αναγνώρισης της σεξουαλικής παρενόχλησης και κατά συνέπεια αποτέλεσε ένα επι-

πλέον αρνητικό παράγοντα, που παρακώλυε την αποκάλυψη. Πολύ συχνά εκμυστηρεύσεις, ή καταγγελίες σεξουαλικής παρενόχλησης, θεωρούντο και θεωρούνται και σήμερα, σε σημαντικό βαθμό, 'σύνδρομο λανθασμένης μνήμης' (false memory syndrome)⁶. Ο Mendel (1995) αναφέρει δύο ψυχαναλυτές. Ο ένας είναι ο πρώην επόπτης του, ο οποίος αμφισβητούσε την αλήθεια στα λεγόμενα των 'ασθενών' του, που κατείγγελαν σεξουαλική παρενόχληση, και ο άλλος είναι ο Krug (1989), ο οποίος αναγνώρισε ότι, αρχικά δεν πίστευε τις καταγγελίες ασέλγειας από τις μητέρες τους, τις οποίες διατύπωσαν οκτώ από τους άνδρες 'πελάτες' του. Ο Fingleton (1989) τέλος, αναφέρει ότι άνδρες και γυναίκες ψυχολόγοι, που συμμετείχαν σε μελέτη στις ΗΠΑ, σχετική με τις στάσεις των σχολικών ψυχολόγων, πιστεύουν ότι πολλά κορίτσια φαντασιώνουν την επικαλούμενη σεξουαλική παρενόχληση. Εντούτοις το 51% του δείγματός του, υποστηρίζουν ότι για τη σεξουαλική παρενόχληση είναι υπεύθυνες, η πατριαρχική δομή της κοινωνίας και η ανδρική εξουσία. Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι, παρά την άρνησή τους, για έναν ολόκληρο αιώνα, να αποδεχτούν ότι η σεξουαλική παρενόχληση συμβαίνει, όταν το φαινόμενο άρχισε να γίνεται ευρύτερα αποδεκτό, στη δεκαετία του 80, οι ψυχίατροι έσπευσαν να αντιδράσουν, σαν να ήταν αυτοί, που μάχονταν, όλο αυτό το διάστημα, για την αναγνώριση μιας αλήθειας, μη επιθυμητής (Masson, 1992).

Στα πλαίσια ενός Φουκωικού μεταστρουκτουραλισμού, που δίνει έμφαση στο ζευγάρωμα της γνώσης με την εξουσία, αυτοί που ελέγχουν τα μέσα παραγωγής της γνώσης, κατέχουν τεράστια εξουσία στο να διαχέουν στην κοινωνία την υποκειμενική τους κατανόηση και ερμηνεία της πραγματικότητας (Mendel, 1995). Ακολουθώντας αυτό το σκεπτικό, οι επαγγελματίες θεωρούνται υπεύθυνοι για την αποσιώπηση της γνώσης γύρω από τη σεξουαλική παρενόχληση. Στη Βρετανία η σεξουαλική παρενόχληση δεν γίνεται ξαφνικά γνωστή, με την υπόθεση Cleveland (1987)⁷. Στοιχεία του NSPCC (National Society for the Prevention of Cruelty to Children/ Εθνικό Κέντρο Πρόληψης Βιαιοτήτων σε Παιδιά, βλ. Ferguson, 1989, και 1990), δείχνουν ότι ήδη προς το τέλος του 19ου αιώνα το NSPCC άρχισε να εργάζεται στο Cleveland, προσφέροντας 'καταφύγια', που ονομάζονταν 'τόποι ασφάλειας' (places of safety) σε παιδιά. Οι περιγραφές αναφέρουν ότι τα παιδιά δεν παρέμεναν σιωπηλά, με 'σφραγισμένο το στόμα', παρά μονάχα αν βρίσκονταν σε απόλυτα ασφαλές περιβάλλον. Ορισμένα παιδιά και σε αυτήν ακόμα την περίπτωση δεν αποκάλυπταν

στοιχεία για την κακοποίησή τους και έτσι δεν μπορούσε να γίνει καταγγελία έναντι στο δράστη. Μια περίπτωση από τα αρχεία (NSPCC) του 1909 δίνει αποκαλυπτικά στοιχεία από συνέντευξη με τη μικρή Emily, 11 ετών.

“Δεν θέλω να κοιμάμαι μαζί του (με τον πατέρα μου), γιατί με πονάει στο κρεβάτι. Αρρωσταίνει και αυτός και εγώ το πρωί. Πονάει το στομάχι μου. Το έκανε και στην αδερφή μου, παλιά. Από τότε που έφυγε η αδερφή μου το κάνει σε μένα.”

(βλ. Ferguson, 1989).

Η δραματική επανεμφάνιση του φαινομένου στα μέσα της δεκαετίας του 1980 ήταν η κλιμάκωση εξελίξεων δύο δεκαετιών, στις οποίες το θέμα είχε αρχίσει να εισάγεται σταδιακά, από ακτιβιστές των γυναικείων κινημάτων, ιδιαίτερα από γυναίκες που συμμετείχαν σε ‘κέντρα αντιμετώπισης καταστάσεων κρίσης εξαιτίας βιασμού’ (rare crisis centres), σε κέντρα φεμινιστικής θεραπείας, από ασκούντες το επάγγελμα και εκπαιδευτικούς. Τα γυναικεία κινήματα θεωρούν ότι η σεξουαλική παρενόχληση των νέων είναι μια ακόμη εκδήλωση της ανδρικής εξουσίας και υπεροχής μέσα στην οικογένεια (Hudson, 1992). Η φεμινιστική επιρροή στο ‘λόγο’ για τη σεξουαλική παρενόχληση είναι, συνεπώς, εξεχουσας σημασίας και μεγάλης αξίας. Όπως υποστηρίζουν ο Gonsiorek και άλλοι (1994), ο ‘λόγος’ για τη σεξουαλική παρενόχληση δεν θα υπήρχε, χωρίς την ενεργοποίηση των φεμινιστικών κινημάτων. Το φεμινιστικό επιχείρημα ότι η σεξουαλική παρενόχληση θα πρέπει να θεωρηθεί ως κατάχρηση εξουσίας (abuse of power), αποτελεί κυρίαρχο κομμάτι του ‘λόγου’ της σεξουαλικής παρενόχλησης. Εντούτοις ο φεμινιστικός ‘λόγος’ ενθάρρυνε την πεποίθηση ότι μόνο τα κορίτσια παρενοχλούνται σεξουαλικά. Κατά συνέπεια, οι επαγγελματίες υποστηρίζουν συχνά έμμεσα ή άμεσα, την εσφαλμένη αντίληψη, ότι “η σεξουαλική παρενόχληση δεν συμβαίνει στα αγόρια” (Mendel, 1995). Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει, ότι αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη φεμινιστική επιρροή. Η σεξουαλική παρενόχληση θεωρείται στο φεμινιστικό ‘λόγο’, ως ένας από τους ποικίλους τρόπους με τους οποίους οι άνδρες ελέγχουν και καταπιέζουν τις γυναίκες. Κατά συνέπεια, η σεξουαλική παρενόχληση των αγοριών και οι γυναίκες - δράστες, δεν αντιμετωπίζονται με την ίδια σοβαρότητα (Gonsiorek κ.α, 1994) ή παραλείπονται από το φεμινιστικό ‘λόγο’. Οι Davis και Leitenberg (1987) τονίζουν το πόσο λίγη σημασία δίνεται σε σεξουαλικές παρενοχλήσεις ή ασέλγειες, όταν οι δράστες είναι α-

νήλικοι, μέχρι τα μέσα του 1980 στις ΗΠΑ. Στη Βρετανία, η πρόσφατη δημοσίευση έρευνας του NCH (1992) αποκάλυψε ότι το ένα τρίτο δραστήων σεξουαλικής παρενόχλησης είναι ανήλικοι (κάτω των δεκαοκτώ ετών).

5. Σεξουαλικότητα και σεξουαλική παρενόχληση.

Ο 'λόγος' για τη σεξουαλικότητα καλύπτει θεωρητικές θέσεις που άλλοτε βρίσκονται σε αντιπαράθεση μεταξύ τους και άλλοτε λειτουργούν συμπληρωματικά ή μια με την άλλη. Στα πλαίσια της παρούσας συζήτησης, οι θεωρητικές αυτές θέσεις ομαδοποιούνται και κατηγοριοποιούνται σε τέσσερις επιμέρους 'λόγους': Στον ιατρικό 'λόγο' (medical discourse) [περί ανδρικής σεξουαλικής ορμής (sexual drive)], στον ηθικό 'λόγο' (morality discourse)', (περί εγγενούς επιθετικής σεξουαλικότητας, η οποία είναι αναγκαίο να ελέγχεται), στον επιτρεπτικό/ ανεκτικό 'λόγο' (permissive discourse) των σεξουαλικά φιλελεύθερων (sexual liberals) και στους φεμινιστικούς 'λόγους' (feminist discourses) για τη σεξουαλικότητα. Η θεωρητική ανάλυση των 'λόγων' αυτών δεν είναι δυνατόν να γίνει εκτενώς εδώ. Η συζήτηση που ακολουθεί στρέφεται προς την αναλύση της συμβολής των 'λόγων' αυτών στους κύκλους αποκαλύψης και απόκρυψης της σεξουαλικής παρενόχλησης.

Ο ιατρικός 'λόγος' για τη σεξουαλικότητα διαμορφώνεται από την ψυχανάλυση και τη σεξολογία. Η 'κυρίαρχη αλήθεια' (the dominant truth) στον ιατρικό 'λόγο' διαμορφώνεται με βάση ένα συντηρητικό πλαίσιο, που θεωρεί ότι η σεξουαλικότητα και κυρίως η ανδρική σεξουαλικότητα χαρακτηρίζεται από μία 'ενστικτώδη, μη ελεγχόμενη φύση', 'μία βασική ενστικτώδη ορμή' (a basic instinct drive). Σε αυτά τα πλαίσια η ανδρική σεξουαλικότητα θεωρείται εκ φύσεως επιθετική και παρενοχλητική. Ομοίως, ο ηθικός 'λόγος' επιχειρηματολογεί υπέρ της ανάγκης να ελέγχεται η ανδρική σεξουαλικότητα, που είναι επιθετική και παρενοχλητική. Επισημαίνει ότι ο ρόλος της συνείδησης και της λογικής είναι να ελέγχει την κτηνώδη ενστικτώδη ορμή της ανδρικής σεξουαλικότητας, ούτως ώστε, να προσαρμόζεται με το τι είναι σωστό για την κοινωνία (βλ. Kant στον Seidler, 1991).

Σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης, η ηθική συμπεριφορά μπορεί να ρυθμίζεται, να διαμορφώνεται και να διδάσκεται. Πρόκειται για το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας μάθησης,

όπως είναι η παρατήρηση ή η μάθηση διαμέσου 'συμμετοχικού παραδειγματισμού' (participant modelling) ή αμεσης ενίσχυσης. Στα πλαίσια της θεωρίας της κοινωνικής μάθησης, συνεπώς, μπορεί να υποθέσει κανείς ότι η σεξουαλική παρενόχληση είναι μια διαδικασία, που μαθαίνεται συχνά με τη συμμετοχή ή την παρατήρηση. Ακολουθώντας αυτό το σκεπτικό, παρατηρεί κανείς έναν εναρμονισμό, με τη θεωρία του 'κύκλου της κακοποίησης' (cycle of abuse)⁸. Η άποψη ότι οι νεαροί δράστες σεξουαλικής παρενόχλησης ενεργούν 'ανήθικα', ως αποτέλεσμα μάθησης, είτε λόγω προσωπικής εμπειρίας, είτε επειδή υπήρξαν μάρτυρες τέτοιων πράξεων, αποτελεί τη βάση της θεωρίας του 'κύκλου της κακοποίησης'.

Μέσα σε ένα κοινωνιολογικό πλαίσιο ανάλυσης, η σεξουαλικότητα εξετάζεται ως κοινωνική κατασκευή. Κάτω όμως από την κοινωνιολογική ομπρέλα καλύπτει τρεις επιμέρους θεωρητικές προσεγγίσεις για τη σεξουαλικότητα. Η πρώτη, αφορά τη 'συμβολική αλληλεπίδραση' και τη θεωρία της 'ταμπελοποίησης' (symbolic interactionism/ labelling theory). Ενώ πρόκειται για κοινωνιολογικό μοντέλο ανάλυσης, που στηρίζεται στην ιδέα της ταυτότητας και δίνει έμφαση στις ατομικές πλευρές, υποστηρίζει ότι, το τι είναι 'σεξουαλικό' για ένα άτομο, εξαρτάται από το τι θεωρείται 'σεξουαλικό', από την κοινωνική ομάδα με την οποία ταυτίζεται (Ferguson, 1989). Επιπλέον, το τι νοείται ως 'σεξουαλικό', μπορεί να διαφέρει σημαντικά, ανάλογα με την ιστορική στιγμή. Όπως υποστηρίζει ο Plummer (1995), οι σεξουαλικές ιστορίες θα πρέπει να τοποθετηθούν ιστορικά. Το ίδιο γεγονός μπορεί να παρουσιαστεί ως διαφορετική ιστορία, ανάλογα με την εποχή που συμβαίνει, όπως για παράδειγμα, η σεξουαλική παρενόχληση και ο βιασμός ονομάστηκαν έτσι από τα γυναικεία κινήματα (Plummer, 1995). Προηγούμενα δεν ήταν σημαντικό ζήτημα, δεν ήταν πιστευτή και κατά συνέπεια δεν αποτελούσε αληθινό γεγονός. Αυτή η μετατόπιση της αλήθειας στο 'λόγο' για τη σεξουαλικότητα, γίνεται πιο εμφανής στην Φουκωική σκέψη. Ο Φουκώ (1990) αρνείται κάθε επιχείρημα προερχόμενο από τον ιατρικό ή το 'λόγο' της ηθικής, που υποστηρίζει ότι το σεξ είναι μία 'επίμονη ορμή', 'ενστικτώδης' και 'φυσική'. Αντίθετα, υποστηρίζει ότι δημιουργείται μέσα στις κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες. Εξέχουσα σημασία επίσης έχει το ότι ο Φουκώ τοποθετεί τη σεξουαλικότητα και μέσα στα πλαίσια των σχέσεων ισχύος. Έτσι, η σεξουαλικότητα, και η σεξουαλική συμπεριφορά ελέγχονται ιστορικά από την ηθική της μπουρζουαζίας και από τον ιατρικό 'λόγο'. Παρότι, η Φουκωική α-

νάλυση είναι πολύ χρήσιμη για την κατανόηση του 'λόγου' για τη σεξουαλικότητα και την 'αλλαγή του σκηνικού της αλήθειας' στα πλαίσια του 'λόγου' για τη σεξουαλική παρενόχληση, υπάρχει πάντα ο κίνδυνος ένα τέτοιο πλαίσιο ανάλυσης να χρησιμοποιηθεί για να θεωρητικοποιήσει τις δικαιολογίες, που συχνά χρησιμοποιούνται από δράστες σεξουαλικής παρενόχλησης.

Τέλος, οι φεμινιστικοί 'λόγοι' προσφέρουν ένα πλαίσιο κριτικής των απόψεων, που θεωρούν τη σεξουαλικότητα βιολογική ορμή. Συχνά, όμως, πέφτουν σε μια ντετερμινιστική παγίδα, με το να υποστηρίζουν ότι υπάρχουν εγγενείς διαφορές μεταξύ της ανδρικής και γυναικείας σεξουαλικότητας (Ferguson, 1989). Το κεντρικό επιχείρημα στο ριζοσπαστικό φεμινισμό αφορά την κριτική της σεξουαλικής αντικειμενοποίησης (sexual objectification), η οποία δικαιολογεί την ανδρική βία απέναντι στις γυναίκες. Υποστηρίζει ότι οι φεμινίστριες θα πρέπει να αποκηρύσσουν κάθε σεξουαλική πρακτική ή απόλαυση που υποστηρίζει ή 'θεωρεί φυσιολογική', την ανδρική σεξουαλική βία.

Μια παράλληλη ανάλυση των διαφορετικών θεωρήσεων για τη σεξουαλικότητα, εκ πρώτης όψεως, τις χαρακτηρίζει ασύμβατες μεταξύ τους (βλ. ψυχανάλυση και φεμινισμός ή 'ηθική' και Φουκωκός 'λόγος'). Μια πιο προσεκτική εξέταση όμως, δείχνει ότι επηρεάζουν σημαντικά η μια την άλλη. Σημαντικό τμήμα της φεμινιστικής σκέψης βασίζεται στην ψυχαναλυτική ερμηνεία (βλ. Mitchell, 1974) ή στην κριτική της ψυχανάλυσης. Ο 'ιατρικός λόγος' και ο 'λόγος της ηθικής' έχουν παρόμοιες αφετηρίες, καθώς και οι δύο θεωρούν τη σεξουαλικότητα εγγενή, επιθετική και βίαιη ορμή, που είναι αναγκαίο να ελέγχεται. Και οι δύο προσφέρουν επιχειρήματα που μπορεί να χρησιμοποιηθούν για τη δικαιολόγηση της παρενοχλητικής συμπεριφοράς. Ο Φουκώ, από την άλλη πλευρά, κατανοεί τη σεξουαλικότητα μέσα από ένα εντελώς διαφορετικό πρίσμα, αυτό του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού (κοινωνικής δημιουργίας/ social construction). Ομοίως αυτή η προσέγγιση προσφέρει επιχειρήματα, που απενοχοποιούν τη συμπεριφορά των δραστών. Μόνο ο ριζοσπαστικός φεμινισμός εμφανίζεται κατηγορηματικά να προσδίδει όλη την ευθύνη στο δράστη. Εμφανίζεται όμως με ένα ντετερμινιστικό προσώπιο, όταν υποστηρίζει ότι η ανδρική σεξουαλικότητα είναι κοινωνικό δημιούργημα βίας και επιθετικότητας. Αυτό το επιχείρημα, μέσα από μια άλλη οπτική γωνία, συνδέει τις θέσεις του 'ιατρικού' και 'ηθικού λόγου'. Η διαφορά έγκειται στο ότι, ο μεν 'ιατρικός' και 'ηθικός λόγος' υποστηρίζουν ότι η ανδρική σεξουαλικότητα είναι 'εκ φύσεως' επιθε-

τική, ο δε 'ριζοσπαστικός φεμινισμός' υποστηρίζει ότι αυτή η επιθετικότητα που χαρακτηρίζει την ανδρική σεξουαλικότητα είναι κοινωνικό δημιούργημα.

6. Το κοινωνικό δημιούργημα του 'ανδρισμού' θετει φραγμούς στην καταγγελία της σεξουαλικής παρενόχλησης

Η ταύτιση του ανδρισμού με την ισχύ, τη δύναμη, την κυριαρχία, την ενεργητικότητα και τον ανταγωνισμό, σε αντίθεση με την ταύτιση της θηλυκότητας με την αδυναμία, την υποχωρητικότητα και την παθητικότητα, δημιουργεί επιπλέον δυσκολίες στους ανηλίκους στην απόπειρα τους να καταγγείλουν βία και ασέλγεια. Ο Mendel (1995) υποστηρίζει ότι η αναγνώριση μιας εμπειρίας ως παρενοχλητικής από τον ανήλικο, είναι κάτι που θέτει σε απειλή το αίσθημα του 'ανδρισμού' του. Συχνά οι αναφορές που γίνονται στον 'ανδρισμό' τον αντιμετωπίζουν ως κάτι 'μετρήσιμο'. Υπονοείται ότι ορισμένοι άνδρες έχουν περισσότερο 'ανδρισμό' από άλλους. Η σεξουαλική παρενόχληση λοιπόν, δημιουργεί συχνά σε κάποιον που την υφίσταται το αίσθημα ότι είναι 'λιγότερο άνδρας' (βλ. Mendel, 1995), εξαιτίας της αδυναμίας του να προστατέψει τον εαυτό του, επειδή βίωσε ένα ρόλο 'αδύνατου, αβοήθητου, θύματος'. Σύμφωνα με τη Nasjleti (1980) ο κοινωνικός ορισμός του ανδρισμού δεν επιτρέπει στους ανηλίκους να εκφράζουν συναισθήματα εξάρτησης και αδυναμίας. Το να είναι κανείς 'αρσενικός' σημαίνει ότι είναι ικανός να προστατέψει τον εαυτό του από τη βία των άλλων, και να αντεπιτίθεται όταν πληγώνεται. Ο Lew (1990) υπογραμμίζει ότι αν "οι 'αρσενικοί' εξ ορισμού δεν είναι 'θύματα', τότε τα 'θύματα' δεν μπορεί να είναι 'αρσενικοί'". Ο Bly (1990) θεωρεί ότι η κοινωνικοποίηση των αγοριών δεν τους επιτρέπει να δείχνουν ότι έχουν πληγές που πονούν· αυτό θεωρείται θηλυπρέπεια και είναι 'ντροπή'. Ο Dimock (1988) υποστηρίζει ότι 'τα αγόρια μαθαίνουν να κρύβουν τις σωματικές και συναισθηματικές τους αδυναμίες" και έτσι δεν είναι εύκολο να αποκαλύψουν ότι έχουν παρενοχληθεί σεξουαλικά. Η αδυναμία να προστατέψουν τους εαυτούς τους, να δείξουν σκληρότητα και να καλύψουν τους φόβους και τις αδυναμίες τους συγκρούεται με τον 'ανδρισμό' τους.

Οι πρόωρες σεξουαλικές εμπειρίες θεωρούνται, στις δυτικές κοινωνίες, μέρος της ανάπτυξης των αγοριών (Peake, 1989). Όπως υποστηρίζει ο Mendel (1995), εξαιτίας αυτής της άποψης τα αγόρια οφείλουν να είναι "πρόθυμοι για σεξ, κυρίως όταν είναι με γυναίκες". Με βάση αυτό το αξίωμα οποιαδήποτε 'σχέση' μεταξύ θηλυκού-αρσενικού δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να είναι (σεξουαλικά) παρενοχλητική για ένα αγόρι. Σύμφωνα με τους Fromuth και Burkhardt (1987), 'η σεξουαλική κοινωνικοποίηση των αγοριών, τους μαθαίνει να θεωρούν τις σεξουαλικές εμπειρίες τους επιθυμητές, εφόσον δεν είναι ομόφυλες'. Ο Gonsiorek και οι συνάδελφοί του (1994) υποστηρίζουν ότι μια σειρά μύθοι συμβάλλουν στη σύγχυση των αγοριών σχετικά με τη σεξουαλική παρενόχληση. Οι μύθοι δεν είναι απλώς αναληθή γεγονότα, είναι βελτιωμένα συλλογικά πιστεύω, που γίνονται αποδεκτά χωρίς καμία κριτική, και στοχεύουν στην εκλογίκευση και τη δικαιολόγηση μιας κοινωνικής κατάστασης. Στην περίπτωση της σεξουαλικής παρενόχλησης, η κατάσταση είναι η καταπίεση ως προϊόν σεξουαλικής υποτέλειας. Η ευρύτερη αποδοχή αυτών των μύθων από άτομα που έχουν υποστεί αλλά και από άτομα που δεν έχουν υποστεί σεξουαλική παρενόχληση, παράγει επιχειρηματολογία για τη δικαιολόγηση της παρενοχλητικής συμπεριφοράς. Ένα τέτοιο επιχείρημα είναι ότι τα αγόρια δεν μπορεί να εξαναγκαστούν να έρθουν σε σεξουαλική επαφή, αν δεν το επιθυμούν. Άλλωστε υπάρχει και μία ευρύτερη αντίληψη ότι "τα αγόρια που μπορεί να πιέστηκαν ή να ξεγελάστηκαν από μία γυναίκα για να έρθουν σε σεξουαλική επαφή, θα πρέπει να θεωρούν τους εαυτούς τους τυχερούς, που απέκτησαν την εμπειρία". Αυτή όμως η μυθοπλασία γύρω από την ανδρική σεξουαλικότητα κινείται γύρω από την ταύτιση πολλές φορές της φυσικής σωματικής διέγερσης και την επιθυμία να συμμετέχει κανείς στη σεξουαλική πράξη. Όπως υποστηρίζει ο Mendel, "αν υπάρχει σωματική διέγερση ή ικανοποίηση συχνά ο νέος αισθάνεται ότι επιθυμούσε αυτή την εμπειρία". Τέτοιες αντιλήψεις φαίνεται να δημιουργούν σύγχυση και στους επαγγελματίες και να τους κάνουν να μην αναγνωρίζουν την παρενοχλητική φύση της πράξης⁹.

7. Ο φόβος της ομοφυλοφιλίας για τους ανηλίκους που έχουν υποστεί σεξουαλική παρενόχληση.

Ένας ακόμη μύθος που αφορά τους ανηλίκους είναι ότι η σεξουαλική παρενόχληση συνεπάγεται ομοφυλοφιλικό προσανατολισμό (Gonsiorek, 1994). Πολλές φορές οι ανήλικοι πιστεύουν ότι παρενοχλούνται σεξουαλικά επειδή έχουν ομοφυλοφιλική προδιάθεση. Το στίγμα και ο φόβος της ομοφυλοφιλίας συμβάλλει στην απόκρυψη της εμπειρίας τους. Παρότι ερευνητικά δεν φαίνεται να υπάρχουν στοιχεία που να αποδεικνύουν αιτιατή σχέση μεταξύ σεξουαλικής παρενόχλησης και ομοφυλοφιλίας, ο Finkelhor (1984) και οι Johnson και Shrier (1985) υποστηρίζουν ότι "ανήλικοι βιώσαντες σεξουαλική παρενόχληση είναι δύο φορές πιο πιθανόν να εμπλακούν σε ομοφυλοφιλική συμπεριφορά." Τέτοιες απόψεις εμφανώς πυροδοτούν το μύθο σύνδεσης της ασέλγειας με την ομοφυλοφιλία.

Τέλος, η θεωρία του 'κύκλου της κακοποίησης' στοιχειοθετεί έναν άλλο μύθο που δείχνει να κυριαρχεί στον επαγγελματικό 'λόγο'. Η άποψη, που πηγάζει από τη θεωρία αυτή, και που υποστηρίζει ότι κάποιος που είναι θύμα ασέλγειας είναι πολύ πιθανόν να γίνει και ο ίδιος δράστης, μπορεί να προκαλέσει ένα επιπλέον φόβο στους ανηλίκους και να τους κάνει πιο διστακτικούς να καταγγείλουν την ασέλγεια (Gonsiorek, 1994). Ο Hunter (1993) τέλος υποστηρίζει ότι τα αγόρια εξαιτίας της κοινωνικοποίησής τους, που οδηγεί στη συναισθηματική αποξένωση, καταπιέζουν τραυματικές μνήμες και αποφεύγουν να τις εκφράσουν.

8. Συμπεράσματα

Η απόπειρα του άρθρου να προσεγγίσει τους κύκλους απόκρυψης και αποκάλυψης της επαγγελματικής γνώσης γύρω από τη σεξουαλική παρενόχληση των ανηλίκων, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι επαγγελματίες έχουν τη δύναμη να αποκρύψουν τη γνώση αν επιλέξουν την 'σιωπή', αν αρνηθούν να πιστέψουν τα λεγόμενα των ανηλίκων ή αν διστάσουν να εκμαιεύσουν την τραυματική διάσταση μιας εμπειρίας, που επιφανειακά παρουσιάζεται ως 'ηθελημένη'. Η Φροϋδική στροφή από τη 'θεωρία της αποπλά-

νησης' στην ψυχανάλυση, για να εναρμονιστεί με την 'κυρίαρχη αλήθεια' της εποχής συνέβαλε σημαντικά προς την απόκρυψη της σεξουαλικής παρενόχλησης

Η αυξανόμενη γνώση γύρω από τη σεξουαλική παρενόχληση επιτρέπει στους επαγγελματίες να ενθαρρύνουν τους ανηλίκους να καταγγείλουν τις τραυματικές εμπειρίες τους. Ταυτόχρονα οι εκμυστηρεύσεις των ανηλίκων, όταν 'ακούγονται' και γίνονται πιστευτές από τους επαγγελματίες, εμπλουτίζουν την γνώση για τη σεξουαλική παρενόχληση. Η γνώση αυτή είναι προ-διαλεκτική και εξω-διαλεκτική, αφού η εμπειρία των επιζώντων προηγείται και είναι υπαρκτή -αν και συχνά μή-αναγνωρίσιμη-, του 'λόγου'. Η διαλεκτική ανάλυση που αναπτύχθηκε χρησιμοποιεί τη Φουκωική 'αρχαιολογία' και 'γενεαλογία'. Ο 'λόγος' εφαρμόζεται αφενός σε μακρο-επίπεδο συνθηκών και εξετάζει το πώς η σύγχρονη γνώση αναπτύχθηκε μέσα από κύκλους αναγνώρισης και απόκρυψης (γενεαλογία) και αφετέρου η διαλεκτική ανάλυση εστιάζεται στους εσωτερικούς κανόνες του επαγγελματικού 'λόγου' και/ή της 'σιωπής' (φουκωική αρχαιολογία).

Η θεωρητικοποίηση, ομαδοποίηση και κατηγοριοποίηση των 'λόγων' για τη σεξουαλικότητα στοχεύει στην ανάλυση της συμβολής των επιμέρους αυτών λόγων (του ιατρικού, του ηθικού, του επιτρεπτικού/ανεκτικού, και των φεμινιστικών λόγων) στη διαμόρφωση, απόκρυψη και επανεμφάνιση του λόγου για τη σεξουαλική παρενόχληση.

Τέλος, η μυθολογία που πηγάζει από τον κοινωνικά κατασκευασμένο 'ανδρισμό', και που συνδέει τη σεξουαλική παρενόχληση με την ομοφυλοφιλία, περιπλέκει και παρακωλύει, περισσότερο, την αποκάλυψη ενός τόσο ευαίσθητου ζητήματος, όπως η σεξουαλική παρενόχληση, που συχνά τον 'ανδρισμό' θέτει υπό αμφισβήτηση.

Υποσημειώσεις

1. Κακουργοδικείο, Ποινικό Δικαστήριο του Λονδίνου που εκδικάζει σοβαρές πράξεις.
2. Το SPCC είναι το *Society for the Prevention of Cruelty to Children*, ο Οργανισμός Πρόληψης Βιαιοτήτων προς τα Παιδιά.
3. Βλ. π.χ. την περίπτωση μιας 16χρονης κοπέλας το 1821 που αναφέρεται από τον Esquirol, να κάνει συνεχείς απόπειρες αυτοκτονίας, αφού προηγήθηκε σεξουαλική παρενόχληση από τον πατέρα της (Gay, 1988, σ. 95).

4. Το NCH είναι ένας πρωτοποριακός μη κερδοσκοπικός οργανισμός για παιδιά στη Βρετανία. Έχει περισσότερα από 220 προγράμματα στη χώρα και απασχολεί περίπου 2.200 άτομα προσωπικό. Οι εξυπηρετούμενοι, παιδιά και εφηβοί, υπερβαίνουν τις 16.000 κάθε χρόνο. Τα προγράμματα ποικίλουν από "Κέντρα Οικογένειας" (Family Centres), σε σχολεία για παιδιά με ειδικές ανάγκες, σε προγράμματα για ανηλικούς παραβάτες, κοινοτικά προγράμματα, κλπ. Οι οικονομικοί του πόροι προέρχονται από χορηγίες.

5. Η άποψη αυτή προκύπτει από έρευνα στην περιφέρεια West Yorkshire στη Βρετανία σε επαγγελματίες κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους. Αρκετοί από τους ερωτώμενους ανέφεραν ότι περιπτώσεις ανηλίκων που σήμερα θα χαρακτηρίζονταν ως 'θύματα' σεξουαλικής παρενόχλησης, όταν τις αντιμετώπισαν δεν είχαν ούτε τις γνώσεις αλλά ούτε και το λεξιλόγιο για να τις αναγνωρίσουν ως τέτοιες.

6. Σε ένα ντοκουμαντέρ της Βρετανικής τηλεόρασης (Public Eye, 21-2-1995, 8.00μμ, BBC2) παρουσιάστηκε αντιπαράθεση απόψεων σχετικά με το αν θα πρέπει ή όχι να επιτρέπεται σε κάποιον ή κάποια να καταγγείλει δικαστικά μετά από 24 χρόνια (που είναι το χρονικό όριο στην παρούσα Βρετανική Νομοθεσία, Limitations Act). Το κύριο επιχείρημα ενάντιον της αλλαγής στην υπάρχουσα νομοθεσία βασιζόταν στην άποψη ότι "οι ψυχολόγοι μπορεί να εμφυτεύσουν στο μυαλό των ασθενών τους την πεποίθηση ότι είχαν παρενοχληθεί σεξουαλικά στην παιδική ηλικία", ενώ στην πραγματικότητα πιθανόν να πρόκειται για 'λανθασμένη μνήμη'.

7. Μεταξύ του Φεβρουαρίου και του Ιουλίου 1987 στην περιοχή Cleveland της Μεγάλης Βρετανίας, έγιναν συνολικά 121 καταγγελίες σεξουαλικής παρενόχλησης παιδιών. Το γεγονός αυτό προκάλεσε φρίκη αλλά και μια σειρά από διενέξεις, καθώς ένας αριθμός παιδιών απομακρύνθηκαν από τα σπίτια τους, με βάση την υποψία ότι παρενοχλούνται σεξουαλικά. Οι διαμάχες αυτές προέρχονταν και από τους επαγγελματίες αλλά και από τους πολίτες, που βασιζόνταν στο επιχείρημα ότι παιδιά που δεν είχαν στην πραγματικότητα παρενοχληθεί κακοποιούντο με το να απομακρύνονται από τα σπίτια τους και τις οικογένειες τους.

8. Αρκετές μελέτες υποστηρίζουν ότι σεξουαλικές εμπειρίες παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη σεξουαλικά παραβατικής συμπεριφοράς. (βλ. Becker, 1988, Cantwell, 1988, Groth and Birnbaum, 1979). Η θεωρία όμως του 'κύκλου της κακοποίησης' αναπτύσσεται ως θεραπευτική προσέγγιση από τον Wolf (1985), που επιχειρεί να τυποποιήσει την παρενοχλητική συμπεριφορά του δράστη, βασιζόμενος σε ένα μοντέλο ντετερμινιστικό γραμμικής αιτιατής σχέσης μεταξύ τραυματικής εμπειρίας και ανάπτυξης παρενοχλητικής συμπεριφοράς.

9. Είναι ενδιαφέρον να αναφερθεί σε αυτό το σημείο η περίπτωση του George Roberts στη Βρετανία ο οποίος υπεβλήθη σε επέμβαση αλλαγής φύλου. Σε ένα πρόσφατο ντοκουμαντέρ του BBC (4/8/94, BBC2 9.30) ο GR. σε συνέντευξη που είχε δώσει προ 20 ετών, είχε καλύψει

μια πρόωρη σεξουαλική εμπειρία με το θείο του. Αφού είδαν μία ταινία για τη γέννηση, ο θείος προχώρησε σε ασελγείς πράξεις. Ο ίδιος ο GR δήλωσε ότι: "Στην πραγματικότητα κανένας δεν με πίεσε. Δεν το μετανιώνω. Μου άρεσε." Στη συνέχεια όπως δήλωσε ο ίδιος μπήκε σε κυκλώματα παιδικής πορνείας. Κατ' αντίφαση όμως δήλωνε ότι οι σκηνές ομοφυλοφιλίας τον στενοχωρούσαν και δεν τον ικανοποιούσαν". Δήλωνε επίσης ότι δεν αισθανόταν όπως θα έπρεπε να αισθάνεται ένας φυσιολογικός άνδρας. Είναι φανερό (παρότι το ντοκυμαντέρ δεν έθιξε καθόλου το ζήτημα) ότι η περίπτωση του GR αφορά σεξουαλική παρενόχληση ανηλίκου που αγνοήθηκε. Πριν ο GR προχωρήσει στην επέμβαση αλλαγής φύλου είχε συμμετάσχει σε πρόγραμμα συμβουλευτικής. Κανένας όμως από τους θεραπευτές του δεν αναγνωρίζει ότι επρόκειτο για σεξουαλική παρενόχληση παρά το ότι ο GR εκμυστηρεύτηκε αυτή του την εμπειρία. Η άποψη του GR ότι συμμετείχε σε κάτι που τον ικανοποιούσε έγινε απροβλημάτιστα δεκτή από τους επαγγελματίες.

Βιβλιογραφία

- Armstrong H. (eds), *Children and Young People as Abusers; an Agenda for Action*, NCH, London, 1983.
- Barrett M., *The Politics of Truth; from Marx to Foucault*, Polity Press, Cambridge, 1991.
- Becker J.V., "The Effects of Child Sexual Abuse on Adolescent Sexual Offenders" in Wyatt, G.E. and Powell G.J. (eds), *Lasting Effects of Child Sexual Abuse*, Sage, London, 1988.
- Bentovim A., 'Children and Young People as Abusers', in Hollows, A. and Armstrong, H. (eds), *Children and Young People as Abusers; an Agenda for Action*, NCH, London, 1991.
- Bly R., *Iron John; a Book about Men*, Addison-Wesley, Reading Mass, 1990.
- Cain M: 'Foucault, Feminism and Feeling; what Foucault Can and Cannot Contribute to Feminist Epistemology', in Ramazanoglu, C(ed): *Up Against Foucault; Explorations and Tensions between Foucault and Feminism*, Routledge, London, 1993.
- Cantwell H.B., 'Child Sexual Abuse; Very Young Perpetrators', *Child Abuse and Neglect*, Vol. 12, 1988, σ. 579-582.
- Cooper D. and Ball D., *Social Work and Child Abuse*, British Association of Social Workers, Macmillan, London, 1987.
- Corwin D.L., 'Early Diagnosis of Child Sexual Abuse; Diminishing the Lasting Effects', in Wyatt, G.E. and Powel, G.J.(eds), *Lasting Effects of Child Sexual Abuse*, Sage, London, 1988.
- Davis G.E. and Leitenberg, H., 'Adolescent Sex Offenders', *Psychological Bulletin*, 1987, Vol. 101, No 3, σ. 417-427.

- De Salvo L., *Virginia Woolf ;the Impact of Childhood Sexual Abuse on Her Life and Work*, Ballantine Books, New York, 1989.
- Dimock P.T., 'Adult Males Sexually Abused as Children', *Journal of Interpersonal Violence*, 1988, Vol. 3, σ. 203-221.
- Ferguson A., *Blood at the Root; Motherhood, Sexuality and Male Dominance*, Pandora, London, 1989.
- Fingleton K., 'The Attitudes and Approaches of School Psychologists and Child Guidance Services to Sexually Abused Children', *Educational and Child Psychology*, 1989, Vol. 6, pp.15-21.
- Finkelhor D., *Child Sexual Abuse; New Theory and Research*, Free Press, New York, 1984.
- Finkelhor D., 'Epistemological Factors in the Clinical Identification of Child Sexual Abuse', *Child Abuse and Neglect*, 1993, Vol. 17, 1993, σ. 67-70.
- Foucault M., 'Orders of Discourse', Inaugural Lecture delivered at the College de France, 1970, in Lash, S.(ed), *Post-Structuralist and Post-Modernist Sociology*, Schools of Thought in Sociology, Elgar Reference Collection, Aldershot, 1991.
- Foucault M., *The History of Sexuality; Vol.1., an Introduction*, Penguin, London, 1990 (originally published 1976).
- Freud S. (1896), 'Aetiology of Hysteria', in Masson, J.: *The Assault of Truth; Freud and Child Sexual Abuse*, Fontana, London, 1992.
- Fromuth M. and Bukhart B., 'Childhood Sexual Victimization among College Men', *Child Abuse and Neglect*, 1987, Vol. 13, σ. 533-542.
- Gay P., *Freud: a Life of Our Time*, W.W. Norton, New York, 1988.
- Gonsiorek J., 'Assessment of and Treatment Planning and Individual Psychotherapy for Sexually Abused Adolescent Males', 1994, in Gonsiorek J., Bera W., and Le Tourneau D. *Male Sexual Abuse; a Trilogy of Intervention Strategies*, Sage, London, 1994.
- Gonsiorek J., Bera W., and Le Tourneau D., *Male Sexual Abuse; a Trilogy of Intervention Strategies*, Sage, London, 1994.
- Goodwin J., 'Credibility Problems in Multiple Personality Disorder Patients and Abused Children' in Kluff, R. (ed), *Childhood Antecedents of Multiple Personality*, American Psychiatric Press, Washington D.C, 1985.
- Grocock V., 'Prostitution; Streets Ahead', *Social Work Today*, 5 March 1992, σ. 12-13.
- Groth N., 'Patterns of Sexual Assault against Children and Adolescents', in Burgess, A., Groth, N., Holstrom, L. and Sgroi, S (eds): *Sexual Assault of Children and Adolescents*, Lexington Books, Lexington, 1978.
- Groth N. and Birnbaum H., *Men Who Rape; the Psychology of the Offender*, Plenum Press, New York, 1979.

- Hudson A., 'The Child Sexual Abuse "Industry" and Gender Relations in Social Work' in Langan M. and Day L. (eds), *Women Oppression and Social Work*, Routledge, London, 1992.
- Hunter M., *Males Who Have Experienced Childhood Sexual Abuse; Recovery Issues*, Paper presented at the 101st Annual Convention of the American Psychological Association, Toronto, Ontario, August 1993.
- Johnson R. L. and Shrier D., 'Sexual Victimization of Boys; Experience at an Adolescence Medicine Clinic', *Journal of Adolescent Health Care*, 1985, Vol. 6, σ. 372-376.
- Kandylaki A., *Male Youth and Sexual Abuse; A Qualitative and Discursive Analysis of Social Work and Related Professional Knowledge of and Practice with Male Youth Survivors and/or Perpetrators of Sexual Abuse*, unpublished Ph. D Thesis, University of Bradford, 1996.
- Krug R., 'Adult Male Report of Childhood Sexual Abuse by Mothers; Case Descriptions, Motivations and Long-term Consequences', *Child Abuse and Neglect*, 1989, Vol. 13, σ. 111-119.
- Lafontaine J., *Child Sexual Abuse*, Polity Press, Cambridge, 1990.
- Lancaster E., 'Working with Men who Sexually Abuse Children; the Experience of the Probation Services', in Fawcett B., Featherstone B., Hearn J. and Toft C., *Violence and Gender Relations, Theories and Interventions*. Sage, London, 1996.
- Lew M., *Victims no Longer; Men Recovering from Incest and Other Sexual Child Abuse*, Harper and Row, New York, 1990.
- Masson J., *The Assault on Truth; Freud and Child Sexual Abuse*, Fontana, London, 1992.
- Mendel M. P., *The Male Survivor; the Impact of Sexual Abuse*, Sage, London, 1995.
- Mitchell J., *Psychoanalysis and Feminism*, Allen Lane, London, 1974.
- Nasijetti M., 'Suffering in Silence; the Male Incest Victim', *Child Welfare*, 1980, Vol. 59, No 5, σ. 268-275.
- NCH (National Children's Home), *The Report of the Committee of Enquiry into Children and Young People who Sexually Abuse Other Children*, NCH, London, 1992.
- Ogden J., 'Nipping Abuse in the Bud', *Social Work Today*, 7 May 1992, σ. 16-17.
- Olafson E., Corwin D. and Summit R., 'Modern History of Child Sexual Abuse Awareness; Cycles of Discovery and Suppression', *Child Abuse and Neglect*, 1993, Vol. 17, 1, σ. 7-24.
- Peake A., 'Underreporting the Sexual Abuse of Boys', in Armstrong H. and Hollows A. (eds), *Working with Sexually Abused Boys*, NCH, London, 1989.
- Philp M., 'Notes on the Form of Knowledge in Social Work' *Sociological Review*, 1979, Vol. 27, No.1, σ. 83-111.

- Plummer K., *Telling Sexual Stories; Power, Change and Social Worlds*, Routledge, London, 1995.
- Rojek C., Peacock G. and Collins S., *Social Work and Received Ideas*, Routledge, London, 1996.
- Rush F., *The Best Kept Secret; Sexual Abuse of Children*, McGraw Hill, New York, 1980.
- Scott A., 'Feminism and Seductiveness of the Real Event', *Feminist Review*, No 28, 1988, σ. 88-102.
- Seidler V., *Recreating Sexual Politics; Men Feminism and Politics*, Routledge, London, 1991.
- Showalter E., *The Female Malady; Women Madness and English Culture, 1830-1980*, Penguin, London, 1987.
- Simpson A., 'Vulnerability and Age of Female Consent; Legal Innovation and its Effects on Prosecutions for Rape in Eighteenth Century London', in Rousseau G. and Porter R. (eds), *Sexual Underworlds of the Enlightenment*, University of North Carolina Press, Chapel Hill, NC, 1988.
- Wohl A.: 'Sex and the Single Room; Incest among Victorian Working Classes' in Wohl, A (ed), *The Victorian Family; Structures and Stresses*, St Martin's Press, New York, 1978.
- Wolf S., 'A Multi-Factor Model of Deviant Sexuality', *Victimology: An International Journal*, Vol. 10, No. 1-4, 1985, σ. 359-374.

